

la possessió

La *possessió*: les activitats econòmiques tradicionals a la Mallorca pre-turística

La *possessió* és, a Mallorca, una propietat rural més o menys gran en extensió, que depèn d'unes cases -les *cases de possessió*- situades en la mateixa finca. Equival a la *masia* -o *mas*- al Principat o també al *lloc*, a Menorca.

Aquesta paraula -*possessió*-, és començà a utilitzar a Mallorca a partir del segle XIV per designar finques de dimensions considerables i substituir així els mots islàmics *alqueria* i *rafal*, que a partir d'aquells moments serviran per referir-se respectivament als petits nuclis rurals -el que ara deim *lloguerets*- o propietats d'escassa rellevància, amb una renda anual no superior a les 500 lliures mallorquines.

En qualsevol cas, la importància de les possessions en l'estructura productiva de la Mallorca pre-turística és fonamental. L'economia mallorquina tenia una base fonamentalment agrícola, encara durant les darreres dècades del segle XIX, tot i alguns casos significatius d'industrialització, vinculats als sectors tèxtil i del calçat, principalment. Aquestes experiències, radicades a

determinats nuclis urbans -Sóller, Andratx, Esporles, Inca i, sobretot, Palma-, no llevaren importància a les activitats tradicionals vinculades a l'agricultura i la ramaderia. Així, la producció primària esdevenia -a partir del treball realitzat a les possessions- la principal font de riquesa a l'illa. És ben significatiu el testimoni de l'arxiduc Lluís Salvador quan, a finals del segle XIX, parla de poc menys de 1000 possessions per al conjunt de Mallorca, de les quals unes 400 feien més de 100 hectàrees d'extensió (imaginau uns 130 camps de futbol, un al costat de l'altre).

Aquestes grans propietats, dirigides des de les cases de *possessió* -sovint edificacions d'origen medieval, de grans proporcions i inestimable valor històric i arquitectònic- es poden encara trobar al llarg de tota la geografia illenca, repartides de manera bastant homogènia. La propietat estava formada per diverses zones, variant lògicament en funció de quina era la seva localització -la muntanya, el pla, el migjorn o les rodalies de la pròpia capital, com a paisatges més específics-. En qualsevol cas, sovint s'hi pot distingir una àrea de bosc, més o menys extensa d'una zona de pastures per al ramat -ovelles principalment-, molt més important a les possessions que no es troben a les zones de muntanya. A més, també hi trobam les *rotes*, les àrees de conreu i sementer, els horts i, a certes comarques, la vinya.

Les cases eren formades -seguint una tipologia molt homogènia- per l'agrupació més o menys compacta d'un conjunt de dependències, fins al punt que, en alguns casos semblen més un *llogaret* que no pas una única propietat. L'espai més rellevant es reservava a la *casa del senyor* -el propietari, sovint resident a Palma-. Annexa, en alguns casos podem trobar una capella o oratori privat. Un segon element el conforma la *casa de l'amo* o *majoral*, de menor valor arquitectònic que l'anterior i destinada a l'habitatge dels que eren els vertaders responsables del quefer diari a la propietat. A més dels edificis destinats a l'habitatge cal

esmentar les altres dependències, relacionades amb les tasques agrícoles i ramaderes de les terres: la tafona -per fer l'oli, principalment a les àrees de muntanya o del Raiguer-, el cup, el celler -en zones vitivinícoles, per fer i guardar el vi-, els molins -de sang o d'aigua per moldre el blat-, les pallisses, les dependències del ramat, els estables per al bestiar... o també els habitatges destinats al gran nombre de treballadors i treballadores que es podien concentrar a la possessió en temps de collita -cal distingir aquests jornalers del personal fix, o *missatges*-. Finalment, no cal oblidar un altre espai de gran interès històric: és molt freqüent l'existència -sobretot a les possessions construïdes abans de la segona meitat del segle XVII- de torres de defensa annexes als habitatges, de forma quadrada o sovint rodona. La raó, ben òbvia: protegir-se davant un possible atac, cosa ben habitual en aquells temps. Això de, *Mallorca, l'illa de la calma*, no deixa de ser un tòpic... Més endavant trobareu informació específica sobre les torres de defensa i altres dades sobre les raons que originaren la seva existència, tot i que durant el recorregut d'enguany no en veurem pas, pràcticament. La raó, molt simple: serà un itinerari d'interior i, a més, fora dels camins transitats pels bandejats de la Mallorca d'aquell temps. Certament, el perill era tan exterior -els pirates musulmans- com interior -les bandes de proscrits i saltejadors, molt freqüents en aquell temps-...

Les cases i les seves dependències annexes solien estar disposades entorn d'un espai a cel obert -una espècie de gran pati interior, més semblant a una petita plaça-, denominat *clastra*. Hi ha clastres que són una vertadera meravella, des del punt de vista estètic i arquitectònic. Per exemple, sense anar més lluny, les de la possessió de l'Alqueria d'Avall, a Bunyola.

Durant els segles XVI, XVII i XVIII, una de les principals fonts de riquesa per a Mallorca fou la producció d'oli. Per això, les grans possessions olivareres de la Serra

de Tramuntana esdevingueren vertaders eixos de l'economia illenca. Algunes d'aquestes possessions -com l'Alqueria d'Avall o Solleric- comptaven amb tafones que eren vertaderes *fàbriques* de producció, tot i que el treball es realitzava de forma completament manual. Durant l'època de collita i elaboració de l'oli es podien concentrar varis centenars de persones a cada una d'aquestes grans possessions -tal i com ara succeeix a les zones turístiques durant la *temporada alta*-. A més de les dues possessions citades, cal recordar altres exemples, molt importants en èpoques passades pel que fa a la producció oliera: Massanella, Biniforani, Alfàbia, Bàltx d'Amunt, Can Prohom, Biniatzent, Pastoritx, Son Moragues, Son Pacs, Son Ferrandell, Son Torrella, Comasema, ... Totes aquestes possessions, com no podia ser d'una altra manera, apareixen al següent llistat que caldrà que tengueu ben en compte perquè, a partir d'ara us convertireu en admiradors de les belleses que amaguen aquestes vertaderes joies arquitectòniques. El criteri de selecció, molt clar: el valor monumental, històric i artístic i, en definitiva, patrimonial del conjunt arquitectònic conformat per les cases de possessió i les seves dependències annexes. Cal dir que, en cas de possible confusió -els topònims sovint es repeteixen-, s'especifica el municipi on la possessió es troba. Per tant,

Principals possessions de muntanya a Mallorca :

1. Galatzó
2. Conques
3. Comasema
4. Son Fortesa
5. Son Fortuny
6. Son Vic de Superna
7. Canet
8. Albarca (Lluc)

- 9.Son Pacs
- 10.Menuet
- 11.Sa Coma (Valldemossa)
- 12.Pastoritx
- 13.Son Moragues
- 14.Son Bunyola
- 15.Raixà
- 16.Biniatzar
- 17.Biniatzent
- 18.Son Gual
- 19.Biniforani
- 20.Son Olesa
- 21.Son Ferrandell
- 22.Son Gallard
- 23.Son Marroig
- 24.Ca l'Abat
- 25.S'Estorell Vell
- 26.Can Prohom
- 27.Binibassí
- 28.Son Torrella (Sta. Maria)
- 29.Bàlitx d'Amunt
- 30.Bàlitx d'Avall
- 31.Montcaire
- 32.Massanella
- 33.Monnaber (Fornalutx)
- 34.Gabellí Gran
- 35.Mossa
- 36.Muntanya (Escorca)
- 37.Ariant
- 38.Son Brondo
- 39.Sa Granja

Per altra banda, també es podrien considerar les possessions més valuoses i interessants que es troben a altres indrets de Mallorca. Allà, el protagonisme no es trobava en la producció d'oli, sinó en el conreu de cereals -sobretot en la zona del Pla-, la producció de vi -a partir sobretot del segle XVIII, en zones del Pla, del Raiguer i de

Llevant-, o la ramaderia ovina -i aquí destaca el cas de les grans possessions de la Marina de Lluçmajor i, en general tota la zona del migjorn mallorquí-. Aquí la llista seria inesgotable: Son Vivot, Defla, s'Àguila Vella, Capocorb Nou, Talapí -la nineta dels ulls del que això escriu-, Montblanc, Son Sant Martí, Roqueta, Calicant, ... En definitiva, també seria bó apropar-se al patrimoni monumental i històric d'aquestes comarques de l'illa. Amb això ja teniu un bon punt de partida per localitzar i visitar alguns dels elements més interessants i hermosos del nostre patrimoni cultural i històric. Ànim, que s'ho val !.

Dibuix idealitzat de les cases de possessió de Sa Granja, a Esporles. Són visibles els diferents elements estructurals que conformen el conjunt .L'aspecte actual es deu a una reforma del segle XVIII.

Gravat del segle XIX que representa la tafona de la possessió de Comasema.